

SZÉCHENYI
ISTVÁN
EGYETEM

REGIONÁLIS- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

Vezető: Prof. Dr. Rechnitzer János egyetemi tanár

Vaszari Tamás

okleveles közgazdász

**Oroszország geogazdasági és geopolitikai
dilemmái a XXI. század elején, valamint ezek
történelmi előzményei**

Tézisfüzet

Témavezető: Dr. Grúber Károly egyetemi docens

Győr

2018. február

Tartalomjegyzék

A disszertáció célja, hipotézisei és kutatási kérdései	3
<i>Célok</i>	3
<i>Hipotézisek</i>	4
<i>Kutatási kérdések</i>	6
A kutatás módszertana.....	9
A kutatás eredményei és a hipotézisek igazolása	11
A disszertáció új tudományos eredményeinek összefoglalása	17
The purpose, hypotheses and research questions of the dissertation	20
<i>Aims</i>	20
<i>Hypotheses</i>	21
<i>Research questions</i>	22
Research methodology	26
Findings of the research and proofs of hypotheses	28
Summary of new scientific results of the dissertation.....	34
A szerzőnek a témakörben megjelent publikációi.....	37
<i>Megjelent</i>	37
<i>Megjelenés alatt</i>	39

A disszertáció célja, hipotézisei és kutatási kérdései

Célok

Meggyőződésem, hogy egy doktori értekezés kizárólag akkor születhet meg, ha a készítőjének elegendő személyes motivációja van a munkához. Mivel a munkám során naponta foglalkozom az orosz gazdaság-, kül- és védelempolitika aktualitásaival, ezért örömet jelentett számomra, hogy kutatásaimon keresztül napjaink oroszországi eseményeit, múltból gyökerező folyamatait jobban megérthetem. A doktori értekezés keretein belül kísérletet tettem rá, hogy a teljesség igénye nélkül bemutassam azokat a körülményeket, amelyek a kialakult oroszországi gazdasági helyzet és stagnálás okainak tekinthetők. A felelős tényezők között vizsgáltam a történelmi folyamatokat, a kulturális sajátosságokat, a gazdaságfejlesztési koncepciókat, valamint a stratégiai és külpolitikai ambíciókat. Személyes célom volt, hogy a disszertáció oldalain ne ítéletet mondjak az orosz politikai elit teljesítményéről vagy munkájáról, hanem tényeket, eredményeket és mérhető hatásokat ismertessek az olvasóval.

A doktori értekezés célja, hogy betekintést nyújtson a napjainkban végbe menő oroszországi politikai és gazdasági folyamatokba. A feladat a kezdetekkor (2014.

eleje) vártnál bonyolultabbnak bizonyult, hiszen a munka idején a politikai és a gazdasági helyzet is meglehetősen változékony volt. Az utóbbi évek történéseit azonban könnyebb megérteni, ha ismerjük az ország több évszázada zajló fejlődési folyamatát, szellemi irányzatait, politikai és társadalmi mozgatórugóit. A fentiek miatt az orosz történelem vizsgálatának és az oroszországi közgondolkodás megértésének is egy-egy önálló fejezetet szenteltem. Céлом volt, hogy a ma történéseit egy fejlődési pályán helyezzem el, s a lehetséges jövőbeni forgatókönyvek összegyűjtésével kísérletet tegyek a következő évek trendjeinek előrejelzésére.

Hipotézisek

Az alábbi hipotéziseket 2015. elején állítottam fel, s az ezt követő időszakban kísérletet tettem rá, hogy a kutatásaim során megismert tények bemutatásával igazoljam őket. A hipotézisek megfogalmazása során az adott területen uralkodó általános nézetekből indultam ki, de a kutatómunka több esetben is más eredményt hozott, mint amire előzetesen számítottam.

H1.: Oroszország történelme során már több alkalommal került olyan helyzetbe, hogy a kedvező világgazdasági helyzetben önmaga is megerősödhetett volna, de ezt a célt eddig – és most is – elodázták a presztízsszemponatok alapján, túlzottan megnövelt katonai kiadások.

- H2.: Oroszországban a társadalmi nyomás hiánya miatt az elit nem kényszerül rá, hogy változtasson a politikai berendezkedésen, illetve szorosabban integrálja országát a világgazdaság rendszerébe.
- H3.: Az oroszországi politikai elit a multipoláris világrend mellett kötelezi el magát, amely hatással lesz az állami kiadások és az külkereskedelmi áruforgalom összetételére is (katonai, védelmi kiadások dominálnak).
- H4.: A külkereskedelem igazodni fog a politikai célokhoz, illetve a társadalom összetételéhez. A lehetséges legmagasabbnál alacsonyabb fizetőképesség beszűkíti az Oroszországba exportálható áruk körét, s ez a magyar kivitelre is hatással lesz.
- H5.: Oroszország külpolitikájában az „oszd meg és uralkodj” elve alapján az EU tagországok esetében inkább a bilaterális kapcsolatokat kívánja fejleszteni, semmint a Moszkva-Brüsszel együttműködést.
- H6.: Oroszország az energiaszektorban meglévő nemzetközileg is meghatározó jelenlétét nyíltan a geopolitikai célok elérése (regionális nagyhatalmi státusz) érdekében használja fel.

Kutatási kérdések

A doktori értekezés egészének célja, hogy áttekintést adjon az oroszországi gazdaság- és külpolitika közgazdasághoz való viszonyáról. A fejezetek során összegyűjtöttem a politikai irányzatok fejlődésére ható tényezőket, s kísérletet tettem rá, hogy bemutassam ezek viszonyát a gazdasági és társadalmi szereplők racionális döntéseihez. A fejezetekből kiderül, hogy ebben az esetben kölcsönhatásról beszélhetünk, hiszen az ideológia éppen úgy hatott a gazdasági fejlődésre és a geopolitikai helyzetre, mint fordítva.

Az első fejezetben a XV. századtól kezdve vizsgálom azokat a történelmi folyamatokat, amelyek Oroszország esetében megteremtették a mai geopolitikai befolyás alapjait. Szintén itt gyűjtöttem össze azokat az eseményeket, amelyek hatással voltak az ország gazdasági potenciáljára, erősödésére, de egyben megágyaztak napjaink problémáinak is.

A második fejezetben az oroszországi közgondolkodás, illetve a nemzeti identitás megértése teszek kísérletet. A munka során sorra veszem a nemzeti identitás kikristályosodásában meghatározó jelentőségű történelmi és kulturális eseményeket, valamint a közgondolkodásra és morálra hatással bíró konfliktusokat és válsághelyzeteket is.

A harmadik fejezet tartalmát a gazdasági struktúra bemutatása alkotja, különös tekintettel a XXI. század második évtizedét jellemző kihívásokra. A szöveg összesen három terület elemzéséről szól: a holland betegség néven emlegetett, eltorzult gazdaságszerkezet részletes bemutatásáról, illetve az ebből következő függőségről a kőolaj és a földgáz világpiaci áráról, valamint az ukrán válság miatt életbe léptetett gazdasági szankciók hatásáról. A fejezet végén kísérletet teygek rá, hogy egy szubnacionális példán keresztül bemutassam a fent felsorolt jelenségek regionális hatásairól szóló becsléseket.

A negyedik fejezetben az ország geopolitikai és geogazdasági helyzetét meghatározó körülményekről írok. Ebben a részben esik szó a rendszerváltás utáni Oroszország fejlődési útjáról. Részletesen írok a '90-es éveket jellemző káoszról és az azt követő, Putyin elnök nevével fémjelzett stabilizációról. Ugyancsak ebben a fejezetben térek vissza történelmi áttekintés során bemutatott szellemi irányzatok továbbélésére és még a jelenben is megfigyelhető szembenállására.

Az ötödik fejezet témája Oroszország és a kelet-európai, valamint kaukázusi volt szovjet tagállamok kapcsolatainak elemzése, valamint az Európai Unió és Oroszország versengésének bemutatása a régió politikai és gazdasági orientációjáért. A fejezet célja, hogy bemutassa a két regionális nagyhatalom politikai

törekvéseit, valamint a stratégia megvalósításának gyakorlati lépéseit.

A hatodik fejezetben Oroszország és a Visegrádi Együttműködés négy tagországának kapcsolatait vizsgálom. A munka során kísérletet teszek rá, hogy bemutassam a V4 országokat jellemző közös vonásokat, valamint fő különbségeket. A fejezet végén a négy országot egy skálán helyezem el annak alapján, hogy az adott országok Oroszországot milyen mértékben tekintik szövetségesüknek.

A hetedik fejezetben Oroszország gazdaságfejlődésének lehetséges irányait igyekszem bemutatni. A fejezet első harmadában összegyűjtöm azokat a tényezőket, amelyek megoldása a legfontosabb feladatok közé tartozik. A fejezet második harmada rövid áttekintést nyújt az egyes politikai irányzatok fejlesztési stratégiáiról, valamint a politikai elit jelenlegi erőviszonyairól. A szöveg harmadik része Oroszország nemzetközi szerepvállalásáról szól, különös tekintettel a kelet-európai a közép-ázsiai térségre, ahol Moszkva még mindig regionális nagyhatalomként kíván viselkedni.

A kutatás módszertana

A kutatómunkám során vizsgált adatforrások két fő csoportba sorolhatók:

- Az első csoportba tartoznak a szekunder források, benne főként a szakirodalmi publikációkkal. A disszertációhoz magyar, angol és orosz nyelvű forrásokat használtam. Az adatgyűjtés során kiemelten fontosnak bizonyult számomra 2015 ősze, amikor három hónapot az Egyesült Királyságban, a Glasgowi Egyetemen tölthettem a Centre for Russian, Central and Eastern European Studies ösztöndíjával. Az említett időszak során igyekeztem minél többet megismerni az egyetemi könyvtár által felhalmozott anyagból. A kutatómunka részeredményeiről 2015-ben és 2016-ban több szakmai publikációban és konferencia-előadásban is beszámoltam.
- A második csoportba a primer adatforrások tartoznak. Ide sorolom Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériumának munkatársaival folytatott beszélgetéseket, interjúkat, minisztériumi dokumentumokat, illetve az Oroszországi Föderáció nyilvános forrásokból megismerhető törvényeit, fejlesztési dokumentumait, illetve az érintett szereplők álláspontját tükröző sajtónyilatkozatokat.

A szekunder forrásokból származó adatok esetében igyekeztem összevetni azokat más forrásokkal is annak

érdekében, hogy a felhasznált információk a lehető leghitelesebbek legyenek. Ugyanezt a módszert alkalmaztam az interjúk és dokumentumok vizsgálata során is: a hallottakat, olvasottakat törekedtem más forrásban is felfedezni, amennyiben az a jellegükből kifolyólag lehetségesnek bizonyult.

A kutatás eredményei és a hipotézisek igazolása

Oroszország fejlődési pályájának felrajzolásához a múlt eseményeinek és folyamatainak kiterjedt, valószínűleg a jelen munka keretein is jelentősen túlmutató vizsgálódás szükséges. Terjedelmi és kapacitásbeli korlátok miatt a saját kutatásaimat Oroszország XV. század végi történelmének vizsgálatával kezdtem. Bemutattam azt a folyamatot, amely során Oroszország, illetve az Orosz Birodalom megszerezte európai, majd ázsiai területeit és bekapcsolódott a formálódó világ gazdaságba. Az első fejezet második felében ismertettem azokat a szellemi irányzatokat, amelyek befolyással bírtak az ország gazdasági és társadalmi fejlődésére. Kutatásaim végének a kommunista hatalomátvételt jelöltem meg, mivel Wallerstein centrum-periféria elméletével egyetértve úgy gondolom, hogy a disszertáció fő témáját adó, rendszerváltás utáni Oroszország erről a pontról folytatta útját, s határozta meg önmagát a globális gazdaság egészében. A történelmi áttekintés legfőbb következtetése – amely a kutatásom *első hipotézisét is részben igazolja* –, hogy Oroszország uralkodói az elmúlt évszázadok során több olyan döntést is hoztak, amely a fejlődés rovására eredményezett területnövekedést. Az ideológiai indokok mentén létrejött Birodalom azonban emiatt folyamatosan elmaradt a Nyugattól, amely a

későbbi, de újra és újra kialakuló katonai konfliktusokban erősen korlátozta az ország eredményességét. A hipotézis azon része azonban, amely a tőkés termelés logikájára épült, és a területszerzések céljaként az anyagi gyarapodást jelölte meg, nem igazolódott.

A *második hipotézis* vizsgálatával a disszertáció több fejezetében is foglalkoztam. Előfeltevésem szerint Oroszországban a társadalmi nyomás hiánya miatt az elit nem kényszerül rá, hogy változtasson a politikai berendezkedésen, illetve szorosabban integrálja országát a világ gazdaság rendszerébe. A nemzeti identitás vizsgálata során kirajzolódott, hogy az orosz társadalom jelentős része a Szovjetunió megszűnése után negyed századdal is komoly értékválságban van, s emocionális alapon igényli a politikai stabilitást. E politikai stabilitás azonban nem támogatja a politikai szereplők közötti versenyt, s ezzel hozzájárul a szuperextraktív államokban általánosan uralkodó elit becsontosodásához, és hatékonytalan működéséhez. Mivel a politikai elit nem tartozik elszámolással a választópolgárok felé, hiszen anyagi háttérét nem az adófizetők pénze biztosítja, ezért a politikai koncepciók kialakítása során a nyugati modellekhez képest nagyobb mértékben érvényesítheti saját szempontjait. A mindennapok nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy az életszínvonal emelése helyett nagyobb arányban költhet geopolitikai céljainak elérésére és katonai kiadásokra.

Ezzel elérkeztünk a *harmadik hipotézishez*, amely a multipoláris világregend megteremtése érdekében tett erőfeszítések túlzott és a gazdaságra káros mivoltát hangsúlyozza. Mivel a forrásokat a gazdaságfejlesztés helyett a külpolitikai aspirációk elérésére használják, ezért az ország a lehetséges leggyorsabb tempónál lassabban fejlődik. Ennek egyik megjelenése volt a 2013-ra elapadó gazdasági növekedés, amely a mögött egyértelműen a gazdaság strukturális problémái álltak. A Holland betegséggel küzdő orosz gazdaság képtelen rá, hogy a szolgáltatói szektorban versenyképes szereplőket termeljen ki. Ez a helyzet fenntartja a tőke és technológia elégtelen jelenlétét és a folyamatos importfüggőséget. A negyedik hipotézist - amely a gazdaság politikai célok alá rendelését jelenti – sikerült igazolni.

Negyedik hipotézis: Oroszország az importkiadások fedezetét a primer szektor javainak exportjával kívánja biztosítani, egyre kevesebb sikerrel. Mivel Moszkva a földgáz és kőolajexportot igyekezett politikai céljainak szolgálatába állítani, nyugati vásárlói hatékony lépéseket tettek az ellátás diverzifikálására, valamint az interkonnektorok kiépítésére, amely jelentősen ártott Oroszország addigi eladói pozícióján. Mindez oda vezetett, hogy bár a *hatodik hipotézisem*, amely az olajexportóri stáusz politikai célok elérésére való használatáról szólt, néhány éve, az ukrán-orosz gázvita idején még megállta volna a helyét, napjainkban már nem igazolható. Sőt, Moszkva védekezni kényszerül a norvég,

amerikai és közel-keleti versenytársakkal szemben. Minderre természetesen jó eszköz a német-orosz megaprojekt, az Északi Áramlat 1 és 2, valamint a közép-európai térséggel keresett, de csak részben sikeres együttműködés.

Ötödik hipotézis: Részleges külpolitikai sikerekre azonban Moszkvának van esélye, hiszen Kelet- és Közép-Európában is vannak olyan országok, amelyek örömmel kooperálnak Oroszországgal. Az utóbbi években azonban az orosz vezetés képtelen rá, hogy akár a NATO-val, akár az EU-val jó kapcsolatot alakítson ki. Emiatt az egyetlen esélyt a bilaterális együttműködések jelentik, amelyre Kelet-Európában Belarusz és Moldova, Közép-Európában Magyarország és Szlovákia hajlandóak. Bár e szalámitaktika kevesebb eredménnyel jár, mintha a teljes nyugati integrációval sikerülne jó kapcsolatban lenni, arra alkalmas, hogy e részeredményeket a belpolitikában sikerként lehessen tálni, illetve gyengítse a NATO valamint az EU közös álláspontját, fellépését. Ennek alapján az ötödik hipotézist igazoltnak tekintem.

A kutatás során a politikai és gazdasági szempontok egymáshoz viszonyított prioritását is igyekeztem feltérképezni. Az eredmény a bel- és külpolitika esetében is hasonló: a politikai érdekek élveznek elsőbbséget, a gazdasági érdekek – amelyek belföldön megalapozzák az életszínvonal és a fejlődés lehetőségét, illetve külföldön a

politikai befolyás gazdasági háttérét – másodlagosak. A gyakorlatban mindez úgy valósul meg, hogy az állam szívesebben finanszíroz olyan projekteket és kiadásokat, amelyek a jelenlegi politikai elit túlélését segítik, semmint a jövőbe történő befektetéseket.

A pillanatnyilag eladható politikai sikerek és közgazdaságtani szempontból is megnyugtató, tartós fejlődési pálya között azonban jelentős különbség van. A jelen helyzetben evidencia, hogy valódi reformokra, strukturális átalakításokra lenne szükség, amelyek rövid távon politikai áldozatokkal, azaz átmenetileg népszerűtlen intézkedésekkel járnának. Kérdés, hogy ezek elviselésére a politikai vezetés mikor lesz hajlandó, hiszen a 2018-as elnökválasztás előtt erre láthatóan nem került sor. Ugyanakkor, közeleg az a pont, amikor a jelenlegi, fenntarthatatlan gazdasági struktúra már a politikai elit legitimitását is veszélyeztetni fogja, hiszen gazdasági fejlődés nélkül az életszínvonal sem emelhető. Ennek alapján a *negyedik hipotézis* azon része, amely a politikai döntések miatti külkereskedelmi nehézségekre vonatkozik, igazoltnak tekinthető.

Az orosz vezetés azonban tisztában van a helyzet mivoltával, s emiatt folyamatos kapcsolatot tart a társadalom kompetens szellemi műhelyeivel. A saját kutatásaimban főként Alekszej Kudrin volt pénzügyminiszter munkáját emeltem ki, aki a 2018 utáni időszakra dolgoz ki fejlesztési stratégiákat. A fejlesztési

stratégiák vizsgálata során optimista és pesszimista forgatókönyvekkel egyaránt találkozhat a téma iránt érdeklődő olvasó, amelyek az egyes körülmények eltérő mértékű hatásának becslése miatt különböznek egymástól. A legfontosabb változók, amelyekkel a fejlesztési stratégiák összehasonlítása során találkozhatunk, az alábbiak: az olajfüggőség mértékének és időtartamának meghatározása, a demográfiai mutatók és tendenciák értékelése, a technológiaiimport fontosságának és sebességének értékelése, a nemzetközi politikai környezethez és a Nyugattal kialakított viszonyhoz kapcsolódó várakozások, valamint a geogazdasági mozgástér, elsősorban az ázsiai partnerekkel.

A disszertáció új tudományos eredményeinek összefoglalása

A disszertáció keretein belül törekedtem rá, hogy olvasóim számára bemutassam Oroszország geogazdasági és geopolitikai dilemmáit. A munka során áttekintettem az ország fejlődésére gyakorolt legfontosabb történelmi eseményeket, igyekeztem átfogó képet adni a közgondolkodás sajátosságairól, az ország bel- és külgazdasági helyzetéről. Tekintve, hogy a magyarországi Oroszországgal kapcsolatos kutatások főként a történelemre, a politikára és az energiaszektorra fókuszálnak, ezért a gazdasági folyamatok és a regionális kapcsolatok bemutatása érdeklődésre tarthat számot.

A fentiek alapján a legfontosabb geopolitikai és geogazdasági dilemma Oroszország számára nem egyéb, mint a népnemzeti és a nyugatos ideológiák viszonya vagy esetleges szembenállása a közgazdaságtan objektív tételeivel. A kommunista eszmékhez hasonlóan a népnemzeti ideológia is hajlamos rá, hogy a tényeket és a közgazdaságtan törvényeit figyelmen kívül hagyva az országról, valamint annak erőforrásairól valótlanokat állítson, s felnagyítsa a rendelkezésre álló materiális és immateriális erőforrások mennyiségét. A túlbecsült erőforrásokra épített stratégiák viszont nem hozhatnak

eredményt, hisz megvalósításuk a szükséges alapok rendelkezésre állása nélkül lehetetlen.

A gazdasági struktúra vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy Oroszország importfüggősége eléri azt a szintet, amely már kiszolgáltatottságot eredményez. Az ország ugyanis nem csak olyan fogyasztási javakat importál, amelyeket a hazai ipar nem képes előállítani, de folyamatos importkényszerben van a munkaerő, a tőke, a tudás és a kvaterner szektor szolgáltatásai terén is. Mindez azt eredményezi, hogy az ország nem választhatja sem a bezárkózás, sem az önellátás politikáját, hisz nyitottságának megőrzése a saját működőképességének fenntartása miatt létfontosságú.

A fentiekből következik, hogy létjogosultsága csak egy nyitott, nemzetközi együttműködést kereső és azokat kiaknázó kül-, fejlesztés- és gazdaságpolitikának lehet. Az energiahordozók és nyersanyagok kiviteléből származó bevétel – ha csökkenő mértékben is, de még jó darabig – fedezni fogja Oroszország importkiadásait, de a behozatalhoz együttműködő exportpartnerekre van szükség. A demográfiai folyamatokat ellensúlyozni képes migráció az Oroszországtól fejletlenebb közép-ázsiai országokból ugyan biztosítottnak tűnik, de a fejlett Nyugatról érkező tőke-, szolgáltatás- és technológiainport már megköveteli a politikai elit együttműködését.

E tény felismerése – remélhetőleg – néhány éven belül elvezet majd a 2014-es ukrán válság után kezdődő politikai elhidegülés feloldódásához, s ezzel együtt a szankciók lebontásához. Bár az orosz-kínai kapcsolatok az elmúlt években jelentősen fejlődtek, Kína egyelőre maga sem rendelkezik azokkal az – elsősorban immateriális erőforrásokkal – amelyeket az Egyesült Államok és az Európai Unió tud ajánlani.

The purpose, hypotheses and research questions of the dissertation

Aims

I am convinced that a doctoral dissertation can only come into being if its author has sufficient personal motivation to undertake it. I deal with Russian economic, foreign and defense policy issues every day, and so I was keen to understand better through my research current events in Russia and their roots in the past. Within the framework of this doctoral dissertation, I have attempted to present some of the circumstances which can be considered as the reasons for Russia's present economic situation and its stagnation. Among the causative factors, I analyzed historical processes, cultural characteristics, economic development concepts, and the political elite's strategic and foreign policy ambitions. Throughout this dissertation, my personal goal was not to pass judgement about the performance or work of the Russian political leadership, but to present facts, results and measurable effects.

The aim of the doctoral dissertation is to provide insight into current political and economic processes in Russia. The task proved more complicated than initially expected (in early 2014), as the political and economic situation itself was quite volatile while this work was being undertaken. However, it is easier to understand the events

of recent years if we know the country's centuries-long evolutionary processes, its intellectual trends, its political and social motivations. As a result, I have dedicated a separate chapter to examining Russian history, and another to understanding Russian public thinking. My goal was to locate today's events on a developmental arc and, by assessing potential future scenarios, attempt to predict the trends of coming years.

Hypotheses

The following hypotheses were established at the beginning of 2015, and in the ensuing period, I tried to prove them with the facts I learned during my research. When I formulated the hypotheses, I started out from the general views that dominated the field, but in some cases the research work has yielded other results than what I initially expected.

H1.: In the course of its history, Russia was on several occasions in a position to strengthen itself during favorable global economic conditions, but this objective has been, and still is, squandered through a preference for prestige and excessive military expenditure.

H2.: Due to the lack of domestic social pressure, the Russian elite is not forced to reform the political system and to integrate the country more fully into the world economy.

- H3.: Russia's political elite is committed to the multipolar world order, which will also affect the structure of public spending and foreign trade (dominated by military and defense expenses).
- H4.: The structure of the foreign trade will adapt to political aims and social structures. Lower purchasing power than is possible will narrow the range of possible exports to Russia, which will also impact negatively on the volume of Hungarian exports.
- H5.: Based on the principle of "divide and rule", Russia's foreign policy strategy intends to develop bilateral relations with EU member states rather than Moscow-Brussels cooperation.
- H6.: Russia openly uses its international dominance in the Eurasian energy sector to help achieve its geopolitical goals (regional great power status).

Research questions

The aim of the doctoral dissertation is to provide an overview of the relationship between Russia's economic and foreign policies and its economy. In the course of the chapters, I collected the factors influencing the development of political trends and tried to show their influence on the rational decisions of economic and social actors. It is apparent from the chapters that there is interdependence here, since ideology has affected

economic development and the geopolitical situation, and the same is true vice versa.

In the first chapter, I examine the historical development processes from the 15th century, which have formed the basis of Russian geopolitical influence in the present day. I also gather here the events that have had an impact on the country's economic potential and increasing strength, but at the same time sowed the seeds of today's problems as well.

In the second chapter, I attempt to understand Russian public opinion and national identity. I analyse in turn the significant historical and cultural events which have shaped Russia's national identity, as well as the conflicts and crises that influenced public opinion and value systems in Russia.

The third chapter presents Russia's economic structure, with a particular focus on the challenges of the second decade of the 21st century. The text focuses on three fields. The first part describes the phenomenon called 'Dutch disease', characterised by a distorted economic structure and dependence on the world prices of oil and gas. The third part considers the impact of international sanctions against Russia arising from the conflict in Ukraine. At the end of the chapter, I attempt to assess the regional effects of the phenomena listed above using a subnational case study.

In the fourth chapter, I write about the circumstances which created the geopolitical and geoeconomic situation of Russia. This part of the dissertation touches on Russia's development path after the fall of the Iron Curtain. I explain in detail the period of chaos of the Yeltsin era and the ensuing period of stabilization associated with President Putin. Also in this chapter, I return to the intellectual trends described in the first chapter, but now my aim is to write about their continued existence and opposition in the present day.

The theme of the fifth chapter is the relations between Russia and six former Soviet states in Eastern Europe and the Southern Caucasus. Another analytical focus is the rivalry between the European Union and Russia for dominance over the political and economic orientation of the abovementioned states. The aim of this chapter is to give an overview of the political goals of the two (super)powers, and their practical steps to implement their respective strategies.

The sixth chapter focuses on the relations between the Russian Federation and the four member states of the Visegrad Group (Poland, Hungary, Czechia, Slovakia). My goal is to show the common elements of the foreign policy of the four countries toward Russia, but also highlight the differences. At the end of the analysis, I place the four countries on a scale based on the extent to which they regard Russia as an ally.

In the final chapter, I attempt to describe the possible directions of Russia's future economic development. In the first third of the chapter, I summarise the most important economic problems to be solved. The second part of the chapter gives an overview of the development strategies of different political groupings, and the balance of power within the present ruling elite. The third part is about Russia's international role, with a particular focus on Eastern Europe and Central Asia, where Russia still seeks to act as a (regional) superpower.

Research methodology

The data sources analyzed in the course of my research can be divided into two main groups:

- The first group includes secondary sources, mainly academic publications in Hungarian, Russian and English. During the data collection period, the autumn of 2015 proved particularly important, as I obtained a scholarship to Glasgow University in the United Kingdom, financed by the Centre for Russian, Central and Eastern European Studies. During my stay, I sought to spend as much time as possible in the University library, accessing its extraordinary collection of sources. In 2015 and 2016, I undertook several publications and conference lectures about the preliminary results of my research.
- Primary data sources belong to the second group. Specific sources included: interviews and discussions with the staff of the Hungarian Ministry of Foreign Affairs and Trade; the Ministry's official documents and statements; laws and publicly available strategies of the Russian Federation; and press releases by Russian stakeholders.

In the case of data from secondary sources, I tried to verify them through other sources as well in order to make the information cited as reliable as possible. I used the same method for the analysis of interviews and documents as well. I tried to locate in other sources everything that I had heard and read, to the extent that this was possible.

Findings of the research and proofs of hypotheses

Charting Russia's development path requires extensive exploration of the events and processes of the past – an undertaking probably well beyond the scope of this work. Owing to length and capacity constraints, I began my research with Russia's history from the late 15th century. I presented the process whereby Russia, that is, the Russian Empire, gained its European and, later, Asian territories, and joined the emerging global economy. In the second half of the first chapter, I introduced those intellectual trends, which influenced the country's economic and social development. I set the Communist takeover of power as the endpoint of my research. This is because I agree with Wallerstein's Dependency Theory and believe that post-Communist Russia, the main focus of this dissertation, continued on its path from that particular point in history, and defines itself accordingly in the global economy. The main conclusion of the historical overview – which also partially proves my first hypothesis – is that Russia's rulers made several decisions over the past centuries, which brought territorial expansion, but at the expense of development. This Empire created along ideological lines consistently lagged behind the West, which significantly limited its chances of success in later, but constantly recurring

military conflicts. The other part of the hypothesis, built on the logic of capitalism and proposing that the aim of territorial expansion was economic growth, was not proven.

I examined the second hypothesis in a number of chapters in the dissertation. My presupposition was that due to the lack of social pressure, the Russian elite is neither forced to reform the political system nor to integrate the country more fully into the world economy. In the course of examining the national identity, it became evident that a large proportion of Russian society is still experiencing a crisis of values a quarter century after the fall of Communism, and has an emotional need for stability. However, such political stability is not conducive to competition between political actors, and contributes to the kind of ossification of the ruling elite typical of super-extractive states – and the ineffective functioning of those elites. The political elite is not accountable to voters as its finances are not reliant on taxpayers' contributions. Compared to Western models, this gives the elite greater leeway to realize its own perspectives when developing political concepts. In lay terms, this means that instead of striving to raise living standards, the Russian elite can spend more on achieving its geopolitical objectives and on military expenditure.

I have thus reached the third hypothesis, which highlights Russia's excessive efforts to create a multipolar global

order, and the detrimental effect of those efforts on the country's economy. Since resources are used for attaining foreign policy aspirations instead of economic development, the rate of the country's development is less than its potential. One example of this was how economic growth dried up in 2013, undoubtedly due to the economy's structural problems. The Russian economy, afflicted with Dutch disease, is incapable of producing competitive companies in its services sector. This situation has led to chronically inadequate levels of capital and technology, and continuous import dependence for these. The fourth hypothesis – on the subordination of the economy to political goals – was successfully proven.

Fourth hypothesis: Russia is seeking to cover its import expenditures through the export of primary production – with less and less success. Since Moscow tried to harness its gas and oil exports for political purposes, its Western customers took effective measures to diversify their supply and to construct a more interconnected pipe network, which significantly harmed Russia's position as a supplier. This has led to a situation whereby my sixth hypothesis is no longer valid – it related to Russia using its status as an oil exporter to achieve political goals. This may have been true during the Russo-Ukrainian gas dispute, but no longer stands up to scrutiny these days. On the contrary, Moscow has to defend itself against Norwegian, US and Middle Eastern competitors. A

useful weapon is the Russo-German megaproject, Nord Stream 1 and 2, as well as the desired, but only partially achieved, cooperation with Central Europe.

Fifth hypothesis: Moscow has the potential to achieve partial foreign policy successes, as there are countries in Central and Eastern Europe eager to cooperate with Russia. The Russian leadership has, however, proven incapable of building good relations with either the EU or NATO. As a result, bilateral cooperation is the only way. The only countries inclined to cooperate with Russia are Belarus and Moldova in Eastern Europe, and Hungary and Slovakia in Central Europe. Although such salami tactics are less effective than being on good terms with the whole of the Euro-Atlantic bloc, they are useful for claiming successes to domestic audiences, as well as to weaken the shared agendas of NATO and the EU. On this basis, I consider the fifth hypothesis to be proven.

In the course of the research, I sought to map the relative primacy of political and economic considerations. The results were similar for both domestic and foreign policy: political interests have priority, economic interests are secondary – even though they form the basis of prosperity and economic growth potential domestically, and political influence internationally. In practice, this means the state is more willing to finance projects and expenditures that contribute to the current political elite's survival, rather than investing in the future.

There is, however, significant difference between momentary, announceable political successes, and a sustained development path, the latter also being more reassuring from the point of view of economics. There is evidence that the current situation demands genuine reforms and structural transformation, which would require political sacrifices and unpopular decisions in the short term. The question is when the political elite would be willing to bear these, since it clearly will not happen before the 2018 presidential election. At the same time, the moment approaches when the current, unsustainable economic structure will start to endanger the legitimacy of the political elite, since living standards cannot rise without economic development. On this basis, the parts of the fourth hypothesis relating to trade difficulties arising from political decisions can be taken as proven.

The Russian leadership, however, understands its predicament and maintains ties with society's most competent intellectual centers. In my research, I noted the work of former finance minister Alexey Kudrin in particular, who is working on development strategies for the post-2018 period. In examining the development strategies, there are both optimistic and pessimistic scenarios, depending on estimates of the different effects of given circumstances. The most important variables encountered while comparing development strategies are the following: the extent and duration of the dependence on oil; evaluation of demographic trends and indicators;

the extent and speed of technology imports; expectations about relations with the international political environment and the West, as well as the available geoeconomic space, particularly with Asian partners.

Summary of new scientific results of the dissertation

Within the framework of my dissertation, I sought to present Russia's geo-economic and geopolitical dilemmas to my readers. During the course of my work, I reviewed the most important historical events of the country's development, I tried to give a comprehensive picture of the peculiarities of public thinking, and the country's domestic and international economic situation. Given that research in Hungary about Russia focuses mainly on history, politics and the energy sector, the presentation of economic processes and regional relations may find an audience.

Based on the facts above, the most important geopolitical and geo-economic dilemma for Russia is none other than the relationship and the possible opposition of the national (Slavophile) and Western ideologies with the objective elements of economic theories. Like communist ideology, Slavophilia tends to overstate the amount of tangible and intangible resources available, ignoring or distorting facts and the principles of economics. Strategies built on overstated resources cannot be effective, however, because their implementation is impossible without the availability of the necessary funds.

While examining the economic structure, I concluded that Russia's import dependence has already attained a level that makes it vulnerable. The country imports not only consumer goods that domestic industry cannot produce, but it also has a continuous need to import labor, capital, knowledge, as well as research, development and innovation. All this means that the country can choose to pursue neither isolation nor self-sufficiency, since maintaining its openness is vital to maintaining its own viability.

It follows from the above that only open foreign, development and economic policies, which seek and benefit from international cooperation, can have legitimacy. Revenues from the export of energy resources and raw materials will still cover Russia's import expenditures – for a long time yet, but at an ever decreasing rate – but willing export partners are needed to satisfy import needs. Migration from the former Soviet and less developed Central Asian countries is able to offset demographic trends, but capital, service and technology imports from the developed West nonetheless require the cooperation of the political elite.

The recognition of this fact will hopefully lead to the resolution of the political estrangement that began after the 2014 crisis in Ukraine and, consequently, to the lifting of Western economic sanctions. Although Russian-Chinese relations have developed considerably

in recent years, China does not yet have the resources – primarily intangible resources – which the United States and the European Union can offer.

A szerzőnek a témakörben megjelent publikációi

Megjelent

1. Grúber Károly, Vaszari Tamás (2015.): Vusal Gasimli: Geo-Economics, TÉR ÉS TÁRSADALOM 29:(4) pp. 155-159.
2. Grúber Károly, Vaszari Tamás (2015.): A modern orosz nemzeti identitás dilemmái az 1989 utáni átmenetben, PRO MINORITATE 24:(2) pp. 45-58.
3. Grúber Károly, Vaszari Tamás (2015.): Oroszország geogazdasági és geopolitikai dilemmái 2008 után, KÜLÜGYI SZEMLE 14:(2) pp. 96-110.
4. Grúber Károly, Vaszari Tamás (2015.): A német-orosz politikai és gazdasági kapcsolatok összefüggései és fejlődési iránya a rendszerváltás után, NEMZET ÉS BIZTONSÁG 8:(4)
5. Vaszari Tamás (2015.): Az atomenergia felhasználásának történeti és gazdasági vonatkozásai Közép-Európában, ENERGIAGAZDÁLKODÁS 56:(3-4)
6. Grúber Károly, Vaszari Tamás (2016.): The Development and Direction of Russo-German Political and Economic Relations after 1990., T-

2016/4., KKI Studies: Series of the Institute for Foreign Affairs and Trade

7. Vaszari Tamás (2016.): Garázs kortárs Művészeti Múzeum: Moszkva, MŰÉRTŐ c. folyóirat, 2016/5., pp. 12-13
8. Vaszari Tamás (2016.): A „holland betegség”, azaz a monokulturális gazdaság kihívásai és megoldási lehetőségei Oroszországban és Azerbajdzsánban, KÜLÜGYI SZEMLE, Budapest, 2016/4., pp. 102-113.
9. Vaszari Tamás (2016.): Orosz–magyar nemzetközi szeminárium az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézetében, TÉR ÉS TÁRSADALOM c. folyóirat 30. évf/3. sz. (2016.) pp. 159-163
10. Vaszari Tamás (2016.): A vezetőképzések szerepe a gazdasági versenyképességben "Vezetéstudomány" c. folyóirat, 47. évf/7.sz. (2016.) pp. 54-65.
11. Vaszari Tamás (2016.): Az orosz vidék helyzete, fejlődése és problémái „A FALU” c. folyóirat 31/1., pp. 37-49.
12. Grúber Károly, Vaszari Tamás (2017.): Nyugatosok és Szlavofilek, avagy az orosz modernizációs vita történelmi előképei, PRO MINORITATE 26/2.,

Megjelenés alatt

1. Vaszari Tamás (2017.): Eastern Partnership vs. Eurasian Economic Union – A conflict of interests in Eastern Europe
2. Vaszari Tamás: Oroszország és a Visegrádi együttműködés (V4) országainak kapcsolata
3. Vaszari Tamás: A Keleti Partnerség helyzete avagy dilemmák az EU és Oroszország között
4. Vaszari Tamás: Az orosz gazdaság fejlődési forgatókönyvei 2017. után